

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СІМ'Ї

FEATURES OF SPEECH DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE FAMILY

У статті розкрито важливість періоду дошкільного дитинства для становлення особистості та визнано основним показником загального психічного розвитку людини. Акцентовано увагу на вагомій ролі сім'ї у мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. Адже, та атмосфера, в якій зростає дитина, є невід'ємною ланкою розвитку і виховання, завдяки якій вона навчається, удосконалюється. Щирі стосунки дітей із дорослими, позитивне емоційне спілкування є джерелом формування гармонійної, самодостатньої особистості дитини.

Проаналізовано низку нормативно-правових документів, у яких порушено означене питання. А саме: Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти та ін. Здійснено опис чинників, які сприяють мовленнєвому розвитку дитини дошкільного віку. Зокрема, організація дорослим цікавого дозвілля, корисного спілкування, спільне розігрування ігор, використання вправ для мовленнєвого розвитку з поступовим ускладненням, а також читання й обговорення дитячих художніх творів.

Наголошено на важливості врахування батьками рівня мови своїх малюків під час спілкування. Водночас, його власна - повинна бути більш досконалою: чіткою, різноманітною за побудовою речення, багатою за словником, виразною за інтонацією, а також правильною, розбірливою, простою, різнобарвною. Підсумовано перелік рекомендаційної дитячої літератури відповідно до різновікової категорії дітей. Вона буде корисною для спільного причитування наставниками та дітьми, оскільки слугує потужним засобом формування фонематичного слуху, правильної звуковимови, збагачення словника дитини дошкільного віку, а також розвитку зв'язного мовлення.

У праці запропоновано поради батькам щодо підтримки мовленнєвої активності дітей дошкільного віку. А саме: якомога більше розмовляти з дітьми; підтримувати прагнення до спілкування; супроводжувати власні дії словами; приділяти увагу інтонаційній забарвленості мовлення, супроводжувати власне мовлення своєчасною мімікою, жестами та рухами. Це сприятиме швидкому опануванню правильною вимовою. Їхній детальний опис представлено в основному змісті статті.

Ключові слова: мовлення, мовленнєвий розвиток, мовленнєвий розвиток дошкільника,

дитина дошкільного віку, сімейне спілкування, дитяча художня література.

The article reveals the importance of the period of preschool childhood for the formation of personality and is recognized as the main indicator of the general mental development of a person. Attention is focused on the important role of the family in the speech development of preschool children. After all, the atmosphere in which a child grows up is an integral part of development and upbringing, thanks to which he learns and improves. Sincere relationships between children and adults, positive emotional communication are the source of the formation of a child's harmonious, self-sufficient personality.

A number of regulatory and legal documents, in which the specified issue was raised, were analyzed. Namely: National doctrine of the development of education of Ukraine in the 21st century, Laws of Ukraine «On education», «On preschool education», Basic component of preschool education, etc.

A description of the factors that contribute to the speech development of a preschool child has been made. In particular, the organization of interesting free time for adults, useful communication, playing games together, using exercises for speech development with gradual difficulty, as well as reading and discussing children's works of art. The importance of parents taking into account the language level of their children during communication is emphasized. At the same time, his own should be more perfect: clear, diverse in sentence construction, rich in vocabulary, expressive in intonation, as well as correct, legible, simple, colorful. The list of recommended children's literature according to different age categories of children is summarized. It will be useful for joint reading by mentors and children, as it serves as a powerful tool for the formation of phonemic hearing, correct phonetic speech, enrichment of the vocabulary of a preschool child, as well as the development of coherent speech.

The work offers advice to parents on supporting the speech activity of preschool children. Namely: talk to children as much as possible; support the desire to communicate; accompany own actions with words; pay attention to intonation coloring of speech, accompany own speech with timely facial expressions, gestures and movements. This will help to quickly master the correct pronunciation. Their detailed description is presented in the main content of the article.

Key words: speech, speech development, speech development of a preschooler, preschool child, family communication, children's fiction.

УДК 373.2:81'233:316.77-053.4]316.614.5
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.2.37>

Незамай М.І.,
канд. пед. наук,
асистент кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Постановка проблеми у загальному вигляді. Мовленнєвий розвиток дітей – вагомий чинник формування особистості в період дошкільного віку, а також показник загального психічного становлення людини. Цей процес має провідну соціальну значимість, яку підкреслював В. Сухомлинський. Педагог акцентував увагу на наступному: «Від того,

як пройшло дитинство, хто супроводжував дитину за руку впродовж цього періоду, що увійшло до його розуму, серця, що оточує його, – від цього значною мірою залежатиме якою людиною у майбутньому стане сьогоднішній малюк» [3, с. 297].

Як відомо, у перші роки життя дітей головний вплив на формування їхніх психічних функцій,

емоційного розвитку, а також пізнавальної активності має сім'я.

Першим наставником дитини в рідному мовленні, як відзначав К. Ушинський, є мати, няня, взагалі сім'я.

На важливості сім'ї наголошував й М. Стельмахович. Її розглядав як перше соціальне, емоційне мікросередовище, в якому виховується людина від народження. Особливості родинного спілкування виступають каталізатором комунікативно-мовленнєвого розвитку малюків. Окрім цього, сприяють перебудові психіки дитини, дозволяють більш свідомо сприймати явища. Тому вкрай необхідно турбуватися про своєчасний розвиток мовлення дошкільників, приділяти увагу його чистоті та правильності.

Питання мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку розглянуто у низці нормативно-правових документів. А саме: Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст., Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти та ін. Зокрема, засвоєння дошкільниками культури мовлення та спілкування, елементарних правил користування мовою у різноманітних життєвих ситуаціях передбачено в освітній лінії «Мовлення дитини».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розвиток мовлення дітей дошкільного віку постає однією із основних проблем у спектрі досліджень провідних учених. Теоретичні і практичні пошуки означеного питання відображено у роботах А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик, К. Крутій, Н. Луцан та ін. [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Оволодіння мовою як засобом пізнання та способом специфічно людського спілкування є найважливішим досягненням періоду дошкільного дитинства [1, с. 26]. Саме у цей час малюки активно цікавляться навколишнім світом. Однак, згідно останніх наукових досліджень, спостерігається збільшення кількості дітей, які майже не використовують запитання та, як наслідок, мають труднощі в діалогічному мовленні. Це зумовлено тим, що сучасні батьки все менше часу приділяють спілкуванню. Тому, щоб усунути таку тенденцію, яка може призвести до непоправних наслідків, вважаємо за необхідне розкрити важливість сімейного спілкування для мовленнєвого розвитку дітей, охарактеризувати особливості означеного процесу та надати певні рекомендації батькам щодо підтримки мовленнєвої активності малюків.

Мета статті – розкрити особливості мовленнєвого розвитку дітей у сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Своєчасне і повноцінне оволодіння мовленням є першою важливою умовою становлення здорової психіки дитини та подальшого її розвитку. Своєчасне,

тобто розпочате з перших хвилин життя дитини, повноцінне – значить достатнє за об'ємом мовленнєвого матеріалу, яке спонукає дошкільника до оволодіння мовленням в повній мірі його можливостей на кожному віковому періоді.

Постійне включення дошкільників у мовленнєву діяльність дорослих є найбільш ефективним поштовхом для мовленнєвого розвитку. Батьки, обираючи оптимальні та доступні шляхи, мають на меті активізувати, стимулювати та сприяти означеному процесу. Під час емоційного підйому та мовленнєвого наслідування відбувається формування активного мовлення, яке збагачується завдяки зразкам мовленнєвої культури дорослих. У такий спосіб дитина навчається говорити. Як результат взаємодії малюка з навколишнім середовищем та спілкуванням з близькими, впродовж перших трьох років відбувається збагачення словника і формування мовлення.

У спілкуванні із дітьми наставникам варто враховувати рівень їх мови, водночас, його власна – повинна бути більш досконалою: різноманітною за побудовою речення, багатою за словником, виразною за інтонацією, а також правильною, розбірливою, простою, різнобарвною [4, с. 24]. Лише тоді, коли дошкільник завжди чутиме чітко, виразне мовлення, він навчиться правильно розмовляти, краще розумітиме мовлення оточуючих, легко передаватиме власні думки й бажання.

Для оптимального розвитку мовлення потрібно створити відповідні умови: організувати спеціальні ігри, постійне спілкування з близькими, впроваджувати вправи для мовленнєвого спілкування з поступовим ускладненням.

Складовими мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку є різні види говоріння, слухання, під час яких формуються мовленнєві вміння і навички [1, с. 26]. Цьому сприятиме організація дорослим цікавого дозвілля, а також читання й обговорення дитячих художніх творів.

Знайомство з новою книгою варто розпочинати з її розглядання. Дітей необхідно спонукати до називання персонажів, їх опису («Хто це?», «Який він?», «Що він робить?»). Це сприятиме кращому розумінню твору. Після цього слід безпосередньо знайомити дитину з казкою. Під час бесіди за змістом твору важливо використовувати короткі та чіткі запитання. Їх основна мета – допомогти дитині відтворити послідовність подій у казці. Окрім цього, інтерес до бесіди значно зростає, якщо дитину залучати до активних дій: показу рухів тварин, наспівування пісень або розігрування окремих діалогів разом з дорослим.

Цікавими будуть інтерактивні книжки із звуковими та тактильними ефектами, виготовлені із різноманітних матеріалів – все це стимулюватиме розвиток дитини.

Дітям третього року життя бажано читати народні казки про тварин («Колобок», «Рукавичка», «Солом'яний бичок»). Книжки слід добирати великого формату, з яскравими, зрозумілими для дітей ілюстраціями.

У чотирирічному віці, як і раніше, важлива наочність, тексти стають трохи довші, а відносини між героями – складніші. Читайте вірші А. Барто «Помічниця», І. Блажевич «Котик-муркотик», казки – «Півник і двоє мишенят», «Коза-дереза» та ін.

Словниковий запас дитини п'ятого року життя вже досить великий і вибір літератури широкий. Корисно читати казки із хорошим кінцем – це подає дитині відчуття надійності, позбавить страху. Рекомендовані твори М. Коцюбинського «Про двох цапків», «Дві кізочки», В. Сухомлинського «Хлопчик і сніжинка». Захоплюючими будуть й авторські казки братів Грімм «Горщик каші», Н. Забіли «Бджолина перемога» тощо.

Для дітей шестирічного віку обирайте книги з більш складною сюжетною лінією, довгими діалогами. В цьому віці доцільні описи природи, людей, предметів. Спонукайте дошкільників розповісти або переказати казки своїми словами. Це стимулюватиме розвиток мовлення та пам'яті. Можна включити чарівні казки-твори Шарля Перро «Попелюшка», «Хлопчик-мізинчик», Л. Українки «Біда навчить», народні казки – «Котигорошко», «Царівна жаба».

Бачення розвитку мовлення В. Сухомлинським описують А. Богуш та Н. Гавриш: «коли дитина перебуває під впливом казкових образів, слово наче пробуджується у свідомості, виблискує яскравими фарбами, наповнюється ароматом полів і луків. Це зумовлює народження поетичного слова. У дитинстві, зауважує педагог, кожен - поет. Поетичне почуття потрібно виховувати. Без цього дитина залишиться байдужою до краси природи і слова» [2].

Задля покращення щоденного спілкування надаємо батькам поради щодо підтримки мовленнєвої активності дітей. Їх перелік наводимо нижче:

1. Якомога більше розмовляйте з дітьми. Пояснюйте їм усе, й, відповідно, вони прислуховуватимуться до вашого мовлення.

2. Підтримуйте прагнення малюка до спілкування, слухайте уважно, не перебивайте. Відповідайте на всі питання спокійно, неквапливо, чітко, виразно, голосом середньої сили, правильно виголошуйте звуки і слова. Важливі своєчасні міміка, жести, рухи. Це допоможе швидкому опануванню правильною вимовою.

3. Приділяйте увагу інтонаційній забарвленості мовлення. Адже за тоном дорослого діти можуть зрозуміти чи він задоволений, чи ні; про який розмір предмету, або ж вдачу людини йдеться.

Емоційне забарвлення слід чергувати зі спокійним, тихим мовленням.

4. Супроводжуйте власні дії словами, зберігаючи водночас зоровий контакт, особливо, якщо дитина надактивна.

5. Ніколи не «сюсюкайте» з дитиною і не відтворюйте її неправильну мову, а навпаки, розмовляйте звичайною, правильною мовою, повільно та чітко.

6. Активізуйте мовлення дітей. Для цього скористайтеся різними прийомами. Зокрема, спільне декламування знайомого вірша, до прикладу, промовляння дітьми останнього слова кожного рядка. Продовжити цю роботу можна із використанням ілюстрації. Це підсилить мовлення дітей за допомогою запитань. Їх формулюйте так, щоб спонукати дошкільників до розмірковування, пошуку точної відповіді, зіставлення й свідомого оцінювання кількох варіантів розв'язання мовленнєвого завдання.

Також слід широко застосовувати й віршовані фольклорні твори. Вони допоможуть досягти бажаних результатів у процесі режимних моментів. Приміром, під час проведення рухливих ігор, ігор-забавлянок використовують більш ритмічні вірші з чіткими фразами, а перед сном, прийомом їжі, на вечірній прогулянці – більш спокійніші, з розміреним ритмом.

7. Особливу увагу приділяйте розвитку дрібної моторики, оскільки існує безпосередній зв'язок із розвитком мови. Широко використовуйте вправи для пальчиків, ігри-забавлянки, як-от: «Сорока-ворона», «Ладки-ладусі», «Іде коза рогата», «Оцей пальчик», «Пальчику, пальчику, де ти був?». Вони стимулюють таку важливу функцію у дитини як наслідування – адже саме завдяки їй навчається говорити. Ліплення, малювання, ігри з дрібними предметами також допоможе мові, а в майбутньому – в опануванні письма.

Висновки. Отже, найважливішим періодом мовленнєвого розвитку є дошкільне дитинство. Це час інтенсивного освоєння засобів, культури мовлення, якому навчаємо перш за все шляхом прикладу у сім'ї. Саме домашні сімейні читання, розповіді, живі бесіди дітей з батьками та близькими людьми стимулюють розвиток мовлення. Опанування дітьми дошкільного віку правильного мовлення створить надійне підґрунтя для їхнього подальшого успішного шкільного навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти: державний стандарт дошкільної освіти: нова редакція : наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_re-daktsiyu%20Bazovoho20komponenta%20

2. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник /за ред. А.М. Богуш. Київ : Вища шк., 2007. 542 с.

3. Богуш А.М., Григоренко Г.І. Запрошуємо до розмови : посібник для роботи з дошкільниками. Київ : Освіта, 1997. 152 с.

4. Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2000. № 4. С. 11–14.

5. Гавриш Н. Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 3. С. 3–8.

6. Тарасун В. Формування мовної особистості – новий напрям логопедичної роботи. *Дефектологія*. 2007. № 4. С. 3–11.

7. Формування зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. URL:https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c0a65635a3bd78a4c43a88421306c26_0.html